

STATUS KANONICZNO–PRAWNY OSOBY MAŁOLETNIJ – ZAGADNIENIA TERMINOLOGICZNE

Ks. dr hab. Leszek Adamowicz

Katedra Kościelnego Prawa Procesowego, Małżeńskiego i Karnego
oraz Katolickich Kościołów Wschodnich, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
e-mail: adleszek@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0003-2513-4243>

Streszczenie. Status kanoniczno-prawny osoby małoletniej jest przedmiotem licznych opracowań, które ograniczają się jednak bądź tylko do zagadnień prawno-karnych związanych z ochroną osób małoletnich w kontekście przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, bądź, nawet, gdy zakres opracowań jest szerszy, ograniczają się wyłącznie do przepisów Kościoła łacińskiego. Osoba małoletnia jest w pełnym tego słowa znaczeniu osobą z wszystkimi prawami i obowiązkami jej przysługującymi z prawa naturalnego i prawa kanonicznego. Jednak może korzystać z uprawnień lub jest zobowiązana do wykonywania obowiązków w zależności od ukończonego wieku. Opracowanie dotyczy terminologii użytej przez prawodawcę w kodeksach prawnych Kościoła katolickiego oraz poszczególnych granic wiekowych wpisanych do ustaw kościelnych. Oba kodeksy Kościoła katolickiego używają ośmiu różnych terminów łacińskich (w sumie ponad sto razy w każdym z kodeksów), a sam status osoby małoletniej opisany został w ponad osiemdziesięciu kanonach kodeksu dla Kościoła łacińskiego i mniej więcej tyle samo w kodeksie wschodnim. Jednak prawodawca w żadnym z kodeksów nie stworzył wyodrębnionej części poświęconej osobom małoletnim.

Słowa kluczowe: małoletni, osoba fizyczna, terminologia kodeksowa, wiek kanoniczny

We wszystkich systemach prawnych daje się zauważyć tendencja do opisania językiem możliwie precyzyjnym i profesjonalnym katalogu praw i powinności określonych osób i kategorii osób fizycznych, osób i kategorii osób prawnych oraz innych jednostek organizacyjnych. Skoro nadal hołduje się zasadzie, że *omnia definitio in iure periculosa est*, katalog taki bywa zwykle poprzedzany w doktrynie próbą zdefiniowania tychże podmiotów. W przypadku niektórych kategorii osób prawnych powyższe elementy znajdują się w ich statutach, natomiast w odniesieniu do osób fizycznych, ich status prawny, oprócz przepisów ustawowych, dookreśla jurysprudencja i doktryna.

Taka sytuacja ma miejsce w odniesieniu do osób małoletnich w systemie prawa kanonicznego Kościoła katolickiego. Temat statusu osoby małoletniej stanowił zainteresowanie polskich autorów komentarzy do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ [Pawluk 2002, 253–54; Sobański 2003, 166–68], a także wybrzmiał w aktach normatywnych Kościoła w kontekście negatywnym w związku

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1–317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

z oskarżeniami o nadużycia natury seksualnej wobec nich ze strony niektórych osób duchownych².

Poniższe refleksje opisują status kanoniczno-prawny osoby małoletniej, ze szczególnym uwzględnieniem omówienia terminologii użytej w obowiązujących ustawach kościelnych.

1. OSOBA I OSOBA MAŁOLETANIA W PRAWIE KANONICZNYM

Definiując osobę małoletnią należy przede wszystkim stwierdzić, że jest ona osobą jako taką i osobą jako podmiotem w porządku kanoniczno-prawnym [Wilemska 2019, 1647–649].

Osoba, jako stworzona, umiłowana i zbawiona przez Boga, jest nie tylko punktem centralnym w porządku kanoniczno-prawnym, ale jest także punktem wyjścia i celem całej działalności zbawczej Kościoła, dlatego też wszystkie zasady, przepisy i instytucje muszą być koherentne z powyższym, co zostało stwierdzone w zasadzie przytoczonej w ostatnim kanonie Kodeksu łacińskiego: *salus animarum in Ecclesia semper suprema lex esse debet*, w relacji do której są formułowane katalogi uprawnień poszczególnych osób.

Z drugiej strony prawodawca w kan. 96 KPK/83 deklaruje, że „przez chrzest człowiek zostaje wcielony do Kościoła Chrystusowego i staje się w nim osobą, z obowiązkami i prawami, które – zważywszy ich pozycję – są właściwe chrześcijanom, na ile są we wspólnocie kościelnej i o ile nie stoi na przeszkodzie sankcja nałożona zgodnie z przepisem prawa” [Zubert 2005, 559–71].

Stąd też w porządku kanoniczno-prawnym znajdują się także obowiązki poszczególnych osób, sformułowane w odniesieniu do Boga, w odniesieniu do poszczególnych innych osób oraz w odniesieniu do wspólnoty.

Należy bardzo wyraźnie stwierdzić, że osoba małoletnia w prawie Kościoła jest przede wszystkim osobą („bezprzymiotnikową”), która, z racji swojego wieku, znajduje się w szczególnej sytuacji, zarówno co do swojego sposobu życia, jak również w relacji do nabycia i korzystania z praw i wykonywania obowiązków.

W porządku kanoniczno-prawnym podkreśla się, że osoba małoletnia jest w pełni osobą, czyli podmiotem wszystkich praw i obowiązków w Kościele, już od chwili przyjęcia chrztu [tamże, 562–68]. Natomiast istnieje pewna stopniowość związana z ich wykonywaniem, ale nie dotyczy ich posiadania. Osoba małoletnia jest także chroniona m.in. ze względu na swój brak dojrzałości i doświad-

² Zob. Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis seu Normae de delictis contra fidem necnon de gravioribus delictis (21.05.2010), AAS 102 (2010), s. 419–34, zwłaszcza art. 6–7; Lettera apostolica in forma di «Motu proprio» del Sommo Pontefice Francesco sulla protezione dei minori e delle persone vulnerabili (26.03.2019), „L'Osservatore Romano” 159 (2019), n. 74 (48102), s. 6–7; Lettera apostolica in forma di «Motu proprio» del Sommo Pontefice Francesco *Vos estis lux mundi* (7.05.2019), „L'Osservatore Romano” 159 (2019), n. 106 (48134), s. 10.

czenia życiowego, skutek czego nie jest w pełni autonomiczna w wykonywaniu praw i obowiązków.

Jest także rzeczą oczywistą, że prawa osoby, mające swoje źródło i zakorzenie w godności ludzkiej, nie mogą zostać ani uchylone ani zawieszane w porządku kanoniczno-prawnym, ale winny znaleźć w nim ubogacenie i pogłębienie o charakterze teologicznym [Sitarz 2019, 85–99].

Stąd też jako oczywisty kontekst należy wskazać na cztery podstawowe kategorie uprawnień, które można wyróżnić w kanonicznej strukturze Kościoła: prawa człowieka, które wynikają z godności natury ludzkiej, prawa, które przynależą wszystkim ochrzczonym, prawa kościelne, które związane są z aktualnym statusem w życiu Kościoła, a zwłaszcza prawa wynikające z przynależności do określonych wspólnot w Kościele. Każda osoba zawsze pozostaje w relacji do wspólnoty, zwłaszcza odnosi się to do osób małoletnich, zależnych od wspólnoty rodzinnej.

2. ZAGADNIENIA TERMINOLOGICZNE

Ani KPK/83, ani Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich³ nie zawierają w jednym miejscu jednorodnego katalogu praw i obowiązków odnoszących się do osób małoletnich [McAleese 2019, 109–344]. W poprzednio obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego sytuacja była analogiczna [Martin 1965, 87–107]. Jedynie w Księdze I Kodeksu łacińskiego, dotyczącej przepisów ogólnych, znajduje się odniesienie o charakterze terminologicznym w kontekście granicy wieku. Można stwierdzić, że osoby małoletnie nie stanowią w systematyce kodeksowej jakiejś szczególnej kategorii osób (*christifideles*), co nie oznacza, że prawodawca w Kodeksach nie stanowi o osobach małoletnich w ogóle, ale nie traktuje osób małoletnich jako precyzyjnie opisanej w jednym miejscu kategorii osób, zwłaszcza, że odnosi do nich całą gamę praw i obowiązków [Otađuy Guerin 2011, 127–29]. Do statusu kanoniczno-prawnego osoby małoletniej prawodawca odnosi się w KPK/83 ponad sto razy w około osiemdziesięciu kanonach, w sześciu księgach Kodeksu, z wyjątkiem Księgi V [Foster 1997, 163–203]. Podobnie jest w KKKW.

W obu obowiązujących Kodeksach stosowane są różne terminy na określenie osób małoletnich. Prawodawca w KPK/83 i KKKW używa ośmiu różnych określeń. Przede wszystkim w KPK/83 w siedemnastu kanonach (dziewiętnaście razy) używa terminu *minor*, odnosząc go do osoby, która nie ukończyła osiemnastego roku życia⁴, w KKKW odpowiednio czternaście razy w trzynastu kano-

³ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045–363; tekst polski w: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium, Lublin 2002 [dalej cyt.: KKKW].

⁴ Kan.: 97 § 1 i 2; 98 § 2 (dwa razy); 105 § 1 i 2; 1063, 1°; 1071, 6°; 1252; 1324; 1395; 1478 § 1, 2 i 3; 1481 § 3; 1521 (dwa razy); 1550; 1646 § 3.

nach⁵. Oczywiście pod terminem *minor* należy rozumieć także dzieci [Rybczyk 1983, 565–66; Szczot 2019, 649–54].

Kolejnym terminem jest *infans*, użyty w KPK/83 jedenaście razy⁶, w KKKW dziesięć razy⁷ w odniesieniu do osób małoletnich poniżej siódmego roku życia. W tym kontekście warto także zauważyć dwie kwestie.

Po pierwsze, przepisy, które odnoszą się do dzieci nienarodzonych. Wprawdzie nie zawierają one tego terminu, ale merytorycznie odnoszą się do *infantes*, zarówno w kontekście przepisów dotyczących chrztu (*fetus abortivi*)⁸, prawa karnego (*abortum*)⁹, przepisów dotyczących sakramentu święceń¹⁰ i wydalenia z instytutu zakonnego¹¹.

Po drugie, prawodawca posługuje się tym samym terminem opisując status kanoniczno-prawny osób z upośledzeniem, które ukończyły siódmy rok życia, zarówno małoletnich, jak i pełnoletnich. Używa terminów: *infanti assimilatur*¹², *infantibus assimilatur*¹³, *infantia egressus*¹⁴, *infantia egressi*¹⁵, *infantia egressum*¹⁶.

Kolejnym terminem jest *puer*, użyty osiem razy w sześciu kanonach KPK/83¹⁷ i dwukrotnie w KKKW¹⁸. Bliskoznacznym terminem jest termin *fili*, użyty w KPK/83 27 razy w 24 kanonach¹⁹, a w KKKW 26 razy w 23 kanonach²⁰. Warto przy tym zauważyć, że łaciński termin *fili* prawodawca używa na określenie relacji rodzinnej, natomiast termin *puer* na określenie kategorii wiekowej, co we współczesnym języku polskim trudno jest precyzyjnie oddać. Innym terminem

⁵ Kan.: 789, 4°; 909 § 1 i 2; 910 § 2 (dwa razy); 915 § 1 i 2; 1136 § 1 i 3; 1139 § 3; 1172, 1°; 1202; 1231 § 1; 1327 § 3.

⁶ Kan.: 97 § 2; 851 § 2; 857 § 2; 867 § 1 i 2; 868 § 1, 2 i 3; 869 § 3; 870; 872.

⁷ Kan.: 404 § 1; 681 § 1, 2, 3 (dwa razy), 4 i 5; 684 § 2; 686 § 1 i 2; 710.

⁸ KPK/83, kan. 871; KKKW, kan. 680.

⁹ KPK/83, kan. 1398, ale też kontekst kan. 1362 § 1, 2°. Odpowiednio w KKKW: kan. 1450 § 2 w związku z kan. 728 § 2.

¹⁰ KPK/83, kan. 1041, 4°; 1044 § 1, 3°; 1046; 1047 § 2, 2°; 1048, 3°; 1049 § 2. Odpowiednio w KKKW: kan. 762, 4°; 763, 2°; 766; 767 § 1, 2° i § 2; 768 § 1 i 2.

¹¹ KPK/83, kan. 695 § 1.

¹² KPK/83, kan. 852 § 2.

¹³ KPK/83, kan. 99.

¹⁴ KPK/83, kan. 105. W KKKW cztery razy – kan.: 682 § 1 i 2; 684 § 2; 691.

¹⁵ KPK/83, kan. 857 § 2.

¹⁶ KPK/83, kan. 883.

¹⁷ Kan.: 528; 776; 777, 2°–3°; 795; 913 § 1; 613 § 2; 914 (dwa razy).

¹⁸ Kan.: 329 § 1, 1°; 415 § 1.

¹⁹ Kan.: 101 § 1 (dwa razy) i 2; 110 (dwa razy); 111 § 1; 112 § 1, 3° (dwa razy); 226 § 2 (dwa razy); 774 § 2; 793 § 1 i 2; 796 § 2; 798; 835 § 4; 867 § 1; 877 § 2 i 3; 1071 § 1, 3° i 6°; 1128; 1137; 1138 § 2; 1139; 1140; 1054. Należy także odnotować użycie terminu *filius* w odniesieniu do relacji synowskiej do Boga (kan. 604 § 1; 618 i 849) i Matki Bożej (kan. 1186).

²⁰ Kan.: 29 § 1 i 2; 34 (trzy razy); 285 § 2; 375; 452 § 2; 618; 627 § 1 (dwa razy) i 2; 628 § 2; 633 § 2; 689 § 2 i 3; 776 § 1; 783 § 1, 1°; 789, 3° i 4°; 814, 1° (do tego kanonu odsyłają także kan.: 789, 6°; 803 § 3 i 852); 816; 819; 864 § 1; 865; 1377 § 1; 1439. Należy także odnotować użycie terminu *filius* w odniesieniu do relacji synowskiej do Boga (kan. 675 § 1) i Matki Bożej (kan. 346 § 2, 5°; 369 § 1; 884).

użytym na określenie relacji rodzinnych jest termin *proles*, użyty wyłącznie w KPK/83 dziewięć razy wyłącznie w przepisach odnoszących się do małżeństwa²¹. Warto też zauważyć użycie terminu *liberi* na określenie potomków (zstępnych) w konstytucji apostołskiej *Spirituali militum curae*²².

Prawodawca w KPK/83 używa także trzynaście razy terminu *iuvenes*, przede wszystkim w kontekście edukacyjnym²³ (w KKKW osiem razy²⁴) oraz jednokrotnie terminów: *parvulus*²⁵ (w kontekście pogrzebu kościelnego) i *pubertas*²⁶ (w kontekście wiedzy minimalnej koniecznej do zawarcia małżeństwa).

Termin *iuvenes* użyty został w Kodeksach w różnym znaczeniu, w zależności od kontekstu i obejmuje osoby od wczesnego wieku nastoletniego do wieku nieco ponad dwudziestu lat. Przykładowo, w kan. 234 § 2 KPK/83 został użyty na określenie młodzieńców, którzy, biorąc pod uwagę polski system edukacyjny, są mniej więcej w wieku 15–19 lat, otrzymują formację w niższych seminariach. W kolejnym kanonie mowa jest o młodzieńcach – kandydatach do kapłaństwa, czyli młodych mężczyznach w wieku mniej więcej od 19 do 25 roku życia (kan. 235 § 1 KPK/83) oraz w kan. 813 KPK/83 w odniesieniu do młodzieży studiującej. Bez sprecyzowanej kategorii wiekowej pozostają młode osoby, którym duszpasterze winni odradzać zawarcie małżeństwa (kan. 1072 KPK/83) oraz otoczyć odpowiednią katechizacją (kan. 777, 5° KPK/83).

Spośród powyższych terminów – termin *fili* określa relacje względem rodziny i jej członków, natomiast pozostałe użyte zostały w celu określenia pozycji we wspólnocie z racji wieku, jakkolwiek w większości przypadków ten wiek nie został precyzyjnie wskazany.

Do powyższych należy dodać przepisy, zawierające wskazanie konkretnego wieku²⁷ lub w sposób opisowy²⁸ wskazujące na osobę małoletnią.

Można więc stwierdzić, że osoba małoletnia jest przede wszystkim osobą, która przez przyjęcie chrztu w pełni została włączona do wspólnoty chrześcijańskiej i która jest w niej chroniona i w sposób coraz pełniejszy stopniowo wprowadzana

²¹ Kan.: 111 § 1; 793; 1055 § 1; 1061 § 1; 1096 § 1; 1125, 1° (do tego kanonu odsyłają także kan.: 1071 § 2; 1086 § 2 i 1165); 1136; 1153 § 1 i 1691 § 1. Kodeks wschodni tego terminu nie używa.

²² Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio apostolica qua nova canonica ordinatio pro spirituali militum curae datur Spirituali militum curae* (21.04.1986), AAS 78 (1986), s. 481–86, nr X: „Praeter alios qui in statutis, ad normam Art. I determinantur, ad Ordinariatum militarem pertinent et sub eius iurisdictione inveniuntur: [...] 2° qui eorundem familiam constituunt, coniuges nempe ac liberi, illi etiam qui quamvis sui iuris, in eadem domo degunt; necnon propinqui ac famuli in eadem domo pariter degentes”.

²³ Kan.: 234 § 2 (dwa razy); 235 § 1; 236 § 1; 528 § 1; 776; 777, 5°; 795; 779; 813; 819; 1063, 1°; 1072.

²⁴ Kan.: 289 § 3; 329 § 1, 1°; 344 § 1; 628 § 2; 629; 934 § 3; 645; 783 § 1, 1°.

²⁵ Kan. 1183 § 2. KKKW, kan. 876 § 2.

²⁶ Kan. 1096 § 2.

²⁷ KPK/83, kan.: 11; 97 § 1 i 2; 111 § 2; 112 § 1, 3°; 643 § 1, 1°; 656; 863; 874 § 1, 2°; 1083 § 1 i 2; 1252; 1323, 1°; 1324 § 1, 4°; 1395 (zmiana w „Normis de gravioribus delictis”), 1478 § 3; 1483; 1150 § 1.

²⁸ KPK/83, kan.: 876 (*aetas adulta*); 891 (*aetas discretionis*); 979 (*conditio et aetas paenitentis*) i 1072 (*ante aetatem, qua secundum regiones receptos mores matrimonium iniri solet*).

w korzystanie z uprawnień i w wykonywanie obowiązków. Jest to osoba, która pozostaje pod pieczę rodzicielską, a od wspólnoty chrześcijańskiej otrzymuje pomoc, by mogła w pełni rozwinąć swoją osobowość i nabyć zdolność do dokonywania wyborów w obszarze wiary i życia kościelnego. Natomiast z punktu widzenia kanoniczno-prawnego jest to osoba, która nie jest identyfikowana jako ta, która „nie może działać”, ale raczej jako osoba, która stopniowo jest wprowadzana w „bycie i działanie w Kościele”.

3. PODSTAWOWE GRANICE WIEKU

Podstawową granicą wieku wyznaczającą status osoby jest, zgodnie z kan. 97 § 1 KPK/83 i 909 § 1 KKKW, wiek osiemnastu lat, który wyznacza granicę pełnoletności. Poniżej tego wieku osoba jest małoletnia. Jednak przepisy kodeksowe przewidują także inne granice wieku, które wyznaczają pozycję prawną osoby małoletniej, a mianowicie: 7, 14, 16 i 17 lat. W przypadku zaś osoby pełnoletniej są to: 21, 23, 24, 25, 30 i 35.

Podstawowe znaczenie ma ukończenie przez małoletniego siódmego roku życia. Wraz z ukończeniem tego wieku, ochrzczony zaczyna podlegać ustawom czysto kościelnym, chyba że nie uzyskał wystarczającej zdolności używania rozumu (kan. 11 KPK/83; kan. 1490 KKKW). Przed ukończeniem zaś tego wieku, nie jest uważany za zdolnego do „pokierowania swoim postępowaniem”, i „domniemywa się, że posiada zdolność używania rozumu” (kan. 97 § 2 KPK/83 i kan. 909 § 2 KKKW). Warto zauważyć, że w literaturze przeważa pogląd, że brak odpowiedzialności dziecka za swoje czyny stanowi *praesumptio iuris de iure* (domniemanie niewzruszalne), a więc nie dopuszczające dowodu przeciwnego, niezależnie od tego, czy dziecko w konkretnej sytuacji posiadało lub nie posiadało zdolność używania rozumu [Castillo Lara 1990, 259], natomiast po ukończeniu siódmego roku życia dowód przeciwny domniemaniu zdolności używania rozumu jest dopuszczalny (*praesumptio iuris tantum*, czyli wzruszalne).

Brak zdolności używania rozumu, także po ukończeniu siódmego roku życia, nie stanowi przeszkody do przyjęcia chrztu, gdyż prawodawca obliiguje rodziców do skierowania prośby o chrzest jak najszybciej po urodzeniu (kan. 867 § 1 KPK/83; kan. 686 § 1 KKKW). W katolickich Kościołach wschodnich także taki brak zdolności nie stanowi przeszkody do przyjęcia bierzmowania (kan. 695 § 1 KKKW) i Eucharystii (kan. 697 KKKW). Inna jest natomiast praktyka Kościoła łacińskiego, według przepisów którego, przystępujący do tych sakramentów winien tę zdolność posiadać. Jako minimum, w przypadku Eucharystii, nie ma znaczenia domniemanie związane z osiągnięciem siódmego roku życia, ale to, by dziecko (także osoba z niepełnosprawnością umysłową, która ukończyła siódmy rok życia) miało „wystarczające pojęcie” i było „dokładnie przygotowane, tak by stosownie do własnych możliwości” rozumiało „tajemnicę Chrystusa” oraz mogło „z wiarą i pobożnością przyjąć Ciało Chrystusa” (kan. 913 § 1 KPK/83), natomiast w niebezpieczeństwie śmierci wystarczy, by potrafiło „odróżnić Ciało

Chrystusa od zwykłego pokarmu” i „z szacunkiem przyjąć Komunię Świętą” (kan. 913 § 2 KPK/83). Ta druga dyspozycja wydaje się być także wskazówką postępowania przy głębokiej niepełnosprawności przyjmującego Komunię Świętą, co wyjaśniła Stolica Apostolska już na początku XX w.²⁹ Niemniej jednak wraz z ukończeniem siódmego roku życia, po przyjęciu po raz pierwszy Eucharystii, powstaje obowiązek corocznego jej przyjmowania, poprzedzonego przystąpieniem do sakramentu pokuty i pojednania.

Wraz ukończeniem 14 roku życia osoby małoletnie mogą zdecydować o przyjęciu chrztu i wyborze przynależności do Kościoła *sui iuris*, niezależnie od rodziców lub opiekunów (kan. 111 § 2 KPK/83; kan. 30 KKKW) [Adamowicz 2015, 9–29]. O chrzcie takich katechumenów winien być powiadomiony biskup diecezjalny, który decyduje, czy osobiście udzieli chrztu, czy zleci to innemu szafarzowi (kan. 863 KPK/83).

Także, jeżeli po chrzcie, a przed ukończeniem 14 roku życia, nastąpiła automatyczna zmiana przynależności kościelnej ze względu na zmianę dokonaną przez rodziców, osoba małoletnia, która ukończyła 14 rok życia może powrócić do swojego pierwotnego Kościoła *sui iuris* (kan. 112 § 1, 3° KPK/83; kan. 34 KKKW).

Następnie, ukończenie czternastego roku życia uprawnia kobietę do ważnego zawarcia małżeństwa (kan. 1083 § 1 KPK/83; kan. 800 § 1 KKKW). Ponadto osoby małoletnie, które ukończyły 14 rok życia są zobowiązane do przestrzegania przepisów dotyczących wstrzemięźliwości (kan. 1252 KPK/83) oraz mogą zeznawać w sądzie w charakterze świadków (kan. 1550 KPK/83; kan. 1321 § 1 KKKW).

Jeśli chodzi o możliwość występowania w sądzie „w sprawach duchowych lub związanych z duchowymi, małoletni, jeżeli osiągnęli używanie rozumu, mogą występować i odpowiadać bez zgody rodziców lub opiekuna, i to osobiście, jeżeli ukończyli czternasty rok życia; w przeciwnym razie przez kuratora wyznaczonego przez sędziego” (kan. 1478 § 3 KPK/83; kan. 1136 § 3 KKKW). Według KKKW wiek ten stanowi też dolną granicę odpowiedzialności karnej (kan. 1413 § 1 KKKW), zaś w przedziale pomiędzy 14 a 18 rokiem życia odpowiedzialność ta jest zmniejszona (kan. 1413 § 2 KKKW).

Prawodawca w KKKW zabrania także przyjęcia do pełnej łączności z Kościołem katolickim osoby małoletniej przed 14 rokiem życia bez zgody jej rodziców (kan. 900 § 1 KKKW).

²⁹ „Znajomość zasad religii, potrzebna dziecku do odpowiedniego przygotowania się do pierwszej Komunii Świętej ma być taka, by dziecko stosownie do swego rozwoju umysłowego przyswoiło sobie prawdy wiary konieczne do zbawienia i, odróżniając Chleb eucharystyczny od zwykłego i ziemskiego chleba, mogło przystąpić do Najświętszej Eucharystii z pobożnością, na jaką je w jego wieku stać.” S. Congregatio de Sacramentis, Decretum de aetate admittendorum ad Primam Communionem Eucharisticam *Quam singulari* (8.08.1910), AAS 2 (1910), s. 577–83, nr 3; tekst polski w: *Eucharystia w wypowiedziach Papieży i innych dokumentach Stolicy Apostolskiej XX w.*, red. R. Rak, KOW „Veritas”, London 1987, s. 37–44.

Kolejna granica wieku, którą przewiduje prawodawca w obowiązujących Kodeksach, to ukończenie szesnastego roku życia. Z faktem tym prawodawca w obu kodeksach łączy możliwość ważnego zawarcia małżeństwa przez mężczyznę (kan. 1083 § 1 KPK/83; kan. 800 § 1 KKKW). Natomiast według przepisów Kodeksu łacińskiego ponadto osoba małoletnia wraz z ukończeniem 16 lat staje się podmiotem sankcji karnych (kan. 1323, 1° KPK/83), z wyjątkiem kar *latae sententiae* (kan. 1324 § 1, 4° i § 3 KPK/83) oraz może podjąć zadania chrzestnego (kan. 874 § 1, 2° KPK/83) i świadka bierzmowania (kan. 893 KPK/83)³⁰.

Wiek lat siedemnastu wymagany jest do ważności rozpoczęcia nowicjatu (kan. 643 § 1, 1° KPK/83; kan. 450, 4° i kan. 517 § 1 KKKW).

Osobom przed ukończeniem osiemnastego roku prawodawca nie zezwala na złożenie ślubów czasowych (kan. 656, 1° KPK/83), nie mogą one także zostać dopuszczone do wstępnej próby w instytucie świeckim (kan. 721 § 1, 1° KPK/83) oraz nie obowiązują ich przepisy dotyczące postu (kan. 1252 KPK/83). Osoba małoletnia nie może również pełnić funkcji adwokata i pełnomocnika (kan. 1483 KPK/83; kan. 1141 KKKW).

Należy także stwierdzić, że ukończenie osiemnastego roku życia nie daje pełnej zdolności prawnej wiernego. Prawodawca wymaga ukończenia wyższego wieku dla podjęcia pewnych funkcji lub powierzenia urzędów³¹.

Prawodawca wiąże także zamieszkanie osoby małoletniej „z zamieszkaniem tego, którego władzy podlega. Po wyjściu z dzieciństwa, osoba małoletnia może nabyć również własne tymczasowe zamieszkanie, a uzyskawszy usamodzielnienie zgodnie z przepisami prawa cywilnego, także własne stałe zamieszkanie” (kan. 105 § 1 KPK/83; kan. 915 § 1 KKKW).

Można więc stwierdzić, że uzyskana z chwilą chrztu podmiotowość prawna, po ukończeniu siódmego roku życia, łączy się ze stopniowym zyskiwaniem przez małoletniego zdolności do czynności prawnych.

³⁰ W Polsce ten wymóg Konferencja Episkopatu Polski określiła na piętnaście lat. Zob. Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja duszpasterska Episkopatu o udzielaniu sakramentu chrztu świętego dzieciom* (1975), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1999*, red. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz, Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia, Lublin 1999, s. 19–26, nr 5.

³¹ I tak prawodawca wymaga ukończenia 21 lat przy składaniu ślubów wieczystych w Kościele łacińskim (kan. 658, 1° KPK/83), 23 lat do przyjęcia święceń diakonatu przejściowego w Kościele łacińskim (kan. 1031 § 1 KPK/83) i święceń diakonatu w Kościołach wschodnich (kan. 759 § 1 KKKW), 24 lat do przyjęcia święceń prezbyteratu w Kościołach wschodnich (kan. 759 § 1 KKKW), 25 lat do przyjęcia tychże święceń w Kościele łacińskim (kan. 1031 § 1 KPK/83) i święceń diakonatu stałego przyjmowanego przez kandydata bezżennego w Kościele łacińskim (kan. 1031 § 2 KPK/83), 30 lat do powierzenia urzędów: wikariusza generalnego, wikariusza biskupiego (kan. 478 § 1 KPK/83), wikariusza sądowego i pomocniczego wikariusza sądowego (kan. 1420 § 4 KPK/83; kan. 1086 § 4 KKKW), protosyncela i syncela (kan. 247 § 2 KKKW), przełożonego generalnego we wschodnich instytucjach życia konsekrowanego (kan. 513 § 2 KKKW) i 35 lat do przyjęcia święceń biskupich (kan. 378 § 1, 4° KPK/83; kan. 180, 4° KKKW), święceń diakonatu stałego przez mężczyzn żonatych (kan. 1031 § 2 KPK/83) oraz do powierzenia urzędu administratora diecezjalnego w Kościele łacińskim (kan. 425 § 1 KPK/83).

ZAKOŃCZENIE

Każda osoba z chwilą przyjęcia chrztu staje się podmiotem wszystkich praw i obowiązków wynikających z przepisów prawa kanonicznego, będąc już od początku podmiotem praw i obowiązków pochodzących z prawa Bożego naturalnego i pozytywnego.

Korzystanie z tych praw staje się możliwe wraz z osiągnięciem kolejnych limitów wieku, ustanowionych przez prawodawcę. Podobnie z podległością obowiązkom, które stają się wymagalne także stopniowo, w zależności od przewidzianego prawem wieku.

Wiek jest, oczywiście, tylko jedną z przesłanek statusu kanoniczno-prawnego konkretnej osoby małoletniej. Pozostałe przesłanki związane są m.in. z przynależnością obrządkową, relacjami pokrewieństwa i powinowactwa oraz zamieszkaniami.

Obie kodyfikacje prawne Kościoła katolickiego poświęcają znaczącą uwagę osobom małoletnim, nie ujmując jednak ich statusu w formie wyodrębnionej części kodeksu. Przepisy określające status tych osób, a także ich ochronę, pozostają rozproszone praktycznie w całym Kodeksie łacińskim i w całym Kodeksie wschodnim.

PIŚMIENNICTWO

- Adamowicz, Leszek. 2015. „Przynależność kościelna i obrządkowa dziecka.” W *Prawa dziecka: perspektywa Kościoła*, red. Piotr Kroczyk, 9–29. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII.
- Castillo Lara, Rosalio J. 1990. “La condizione e lo statuto giuridico dei minore nell’ordinamento della Chiesa.” *Salesianum* 52:257–75.
- Foster, Michael S. 1997. “The Promotion of the Canonical Rights of Children.” *CLSA Proceedings* 59:163–203.
- Lempa, Florian. 2013. *Kompetencje, uprawnienia i obowiązki w Kościele katolickim*. Białystok: Wydawnictwo Temida 2.
- Martin, Thomas O. 1965. “Minors in Canon Law.” *Marquette Law Review* 49:87–107.
- McAleese, Mary. 2019. *Children’s Rights and Obligations in Canon Law: The Christening Contract*. Leiden–Boston: Brill–Nijhoff.
- Otađuy Guérin, Jorge. 2011. „Komentarz do kan. 97.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 127–29. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Rybczyk, Józef. 1983. „Dziecko. V. Status prawny. A. W prawie kanonicznym.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 4, red. Romuald Łukaszyk, Ludomir Bieńkowski, i Feliks Gryglewicz, kol. 565–66. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sitarz, Mirosław. 2019. „Prawa dziecka w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Wybrane zagadnienia.” *Kościół i Prawo* 8 (21), nr 1:85–99.
- Sobański, Remigiusz. 2003. „Pozycja kanoniczna osób fizycznych.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. 1: *Księga I. Normy ogólne*, red. Józef Krukowski, 164–86. Pallostinum: Poznań.
- Szczot, Elżbieta. 2017. „Dziecko.” W *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. Mirosław Sitarz, 649–54. Lublin: Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

- Wilemska, Elżbieta. 2019. „Małoletni.” W *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. Mirosław Sitarz, 1647–649. Lublin: Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
- Zubert, Bronisław W. 2005. „Chrzest – podstawą nowej podmiotowości prawnej.” W *Bronisław Wenanty Zubert OFM. Pro iure et vita. Wybór pism*, red. Elżbieta Szczot, 559–71. Lublin: Wydawnictwo KUL.

THE CANONICAL AND LEGAL STATUS OF MINORS – TERMINOLOGICAL ISSUES

Summary. The canonical and legal status of a minor is the subject of high number of analysis, that pertain only either to the matters of legal and penal aspects connected to the protection of minors within the context of crimes against the sixth commandment of the Decalogue, or, even if the area of the analysis is broader, they only apply to the laws of the Latin Rite of the Catholic Church.

A minor person is fully a person with all of the rights and obligations proper to her and arising from both the natural law as well as the canon law. Inasmuch as minor person may exercise her rights or be bound to fulfil her obligations, which would depend on the minor’s age. This work pertains to the terminology in use by the legislator in legal codes of the Catholic Church and particular age limits incorporated into the ecclesiastical legislation.

Both Codes of Canon Law employ eight separate Latin terms (and more than a hundred in total in both of the Codes), whereas the legal status of a minor has been described in more than eighty canons of the Code of Canon Law of the Latin Church; and more or less, the same number of times in the Code of the Eastern Church. Nevertheless, in none of the Codes, has the legislator provided a separate section dedicated to minors.

Key words: minor, physical person, canonical terminology, canonical age limits

Information about Author: Rev. Leszek Adamowicz, hab. J.C.D. – Department of the Church Procedural Law, the Matrimonial and Penal Law and the Law of Oriental Catholic Churches, Faculty of Law, Canon Law and Administration at the John Paul II Catholic University of Lublin; e-mail: adleszek@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0003-2513-4243>